

У последњој реченици поглавља о *Трансценденталној естетици* Кант закључује да за синтетичко сазнање појам није довољан, него се мора укључити и опажај. Тиме наговештава могућу проблематизацију естетских феномена у пуном обиму, али за њу у *Критици чистог ума* још увек нема простора, будући да је у току писања тог дела Кант још увек изричит у погледу *немогућности естетике као науке о укусу, лепом или уметности*. Приметно је, међутим, како се већ током писања поглавља о *Трансценденталној естетици* код Канта јавља помисао о потреби да се естетски феномени бар у некој форми филозофски проблематизују, јер се већ и спољашњим разматрањем њихових карактеристика открива колико комплексног и неразјашњеног материјала садрже.

Неки аутори запажају како Кант постепено мења став према *науци о укусу*, прво у белешкама и препискама, затим опрезно у различитим делима, да би тек током писања треће Критике ова тема била суштински проблематизована. У почетку се Кант бави појмом савршенства наслеђеним од рационалистичких филозофа. Повезивањем с лепим схвата га као естетички важно питање. У *Белешкама* се налазе коментари о лепоти, која се само делом тиче сазнања, и то у његовој осећајној форми, не логички и апстрактно, него естетски и конкретан. Кант признаје да естетско савршенство доприноси сазнању. Додуше, не због свог осећајног, него опажајног дела, и додаје занимљиву и недовољно размотрену реченицу: да је опажај оно што разумевање чини конкретним! Естетско савршенство увек се тиче субјективног односа сазнајних моћи према појавности ствари, тврди Кант и додаје да је сврха естетског савршенства да *све* доведе до опажаја и на тај начин га *оживи* – иако то не значи да идеја и законитост тим чином постају сувишни. Напротив, управо естетским принципом се у пуном смислу испољава и капацитет логички заснованих форми, које на крају ипак морају бити испуњене садржајем. У том духу Кант додаје да *естетско савршенство* представља уједињење субјективног са објективним.

Разматрајући проблеме са којима се бори нововековна филозофија при покушајима да отвори питање чулног сазнања, Кант увиђа да је оно што у естетском процесу не може да пређе границу пуког субјективитета – осећај – тек један део естетског савршенства и то онај најнижи. То што је он нужно осуђен на немогућност било какве општости или односа са другим таквим осећајима не значи да су сви естетски феномени ускраћени за ту могућност! Напротив, опажај је већ другачија